

סוגי המקלטים הציבוריים הקיימים ביישובים הערביים

19/11/2023

רקע

מדגם זה (להלן: מיפוי) חותר להציג תמונת מצב עדכנית - גם אם חלקית - למצב המכונות של הרשויות הערביות בהתמודדות עם מצבי חירום, במיוחד מצבי מלחמה. לשם כך נעשה מדגם של 33 יישובים ערביים (בנגב, במשולש ובגליל) (393 מקלטים). המיפוי מתייחס לסוגי המקלטים הקיימים ביישובים אלה (מקלטים הנמצאים במסגרות החינוך, במוסדות הציבור, בבתי תפילה וכו').

כמו כן נעשתה בדיקה למצב המקלטים הנמצאים בכפרים הלא מוכרים בנגב ולמספר הבקשות שהוגשו לאחרונה לבניית מקלטים ציבוריים בכפרים אלה, לפי נתוני חדר המצב בנגב בשיתוף עם ארגוני חברה אזרחית. לצורך ביצוע המיפוי, נבנה שאלון אשר בחן הימצאות מקלטים לשימוש הציבור ביישוב, סוג המקלטים הקיימים ביישוב (סוג המבנה שבו נמצא המקלט) והכתובת שלו (במידה ישנה כתובת מדויקת). לצורך ביצוע המדגם בצורה המיטבית, צוות אינג'אז יצר קשר ישיר ואישי עם ראשי רשויות ופקידים בכירים ברשויות על מנת לקבל את הנתונים הנדרשים.

למיפוי זה ישנן שלוש מטרות מרכזיות: ראשית, בניית מאגר מידע אודות המקלטים הציבוריים הנמצאים ביישובים הערביים; שנית, למידת הנתונים, הבנתם לעומק לשם בניית תוכנית לפיתוח תשתיות חירום והתמודדות מצבי חירום עכשוויים ועתידיים; ושלישית עדכון מיקומי המקלטים השונים, בשיתוף פעולה עם ארגוני חברה אזרחית, באפליקציות הניווט השונות כמו: Waze ו-Google Maps כך שתושבים יוכלו להשתמש במידע זה בזמן חירום, דבר העשוי לשמור על ביטחון התושבים ושלומם.

בנוסף לכך, מיפוי זה כולל מסקנות והמלצות שמופנות למשרדי ממשלה, לרשויות המקומיות, לוועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות ולארגוני החברה האזרחית.

אנו מאמינים שנתוני מיפוי זה עשויים לשמש בסיס לפעולה נרחבת ומקיפה של הממשלה, של וועד ראשי הרשויות, של הרשויות המקומיות הערביות ושל ארגוני החברה האזרחית לבניית תוכנית פעולה לפיתוח תשתיות חירום ביישובים הערביים, מה שיביא לשמירה על ביטחון וחיי התושבים ביישובים אלה.

Injaz | אינג'אז | انجاز

المركز المهني لتطوير الحكم المحلي للسلطات المحلية العربية
Center For Professional Arab Local Governance (Reg)
المركز המקצועי לקידום הרשויות המקומיות הערביות ע"ר

الهيئة العربية للطوارئ
הוועד הערבי לחירום
The Arab Emergency Committee

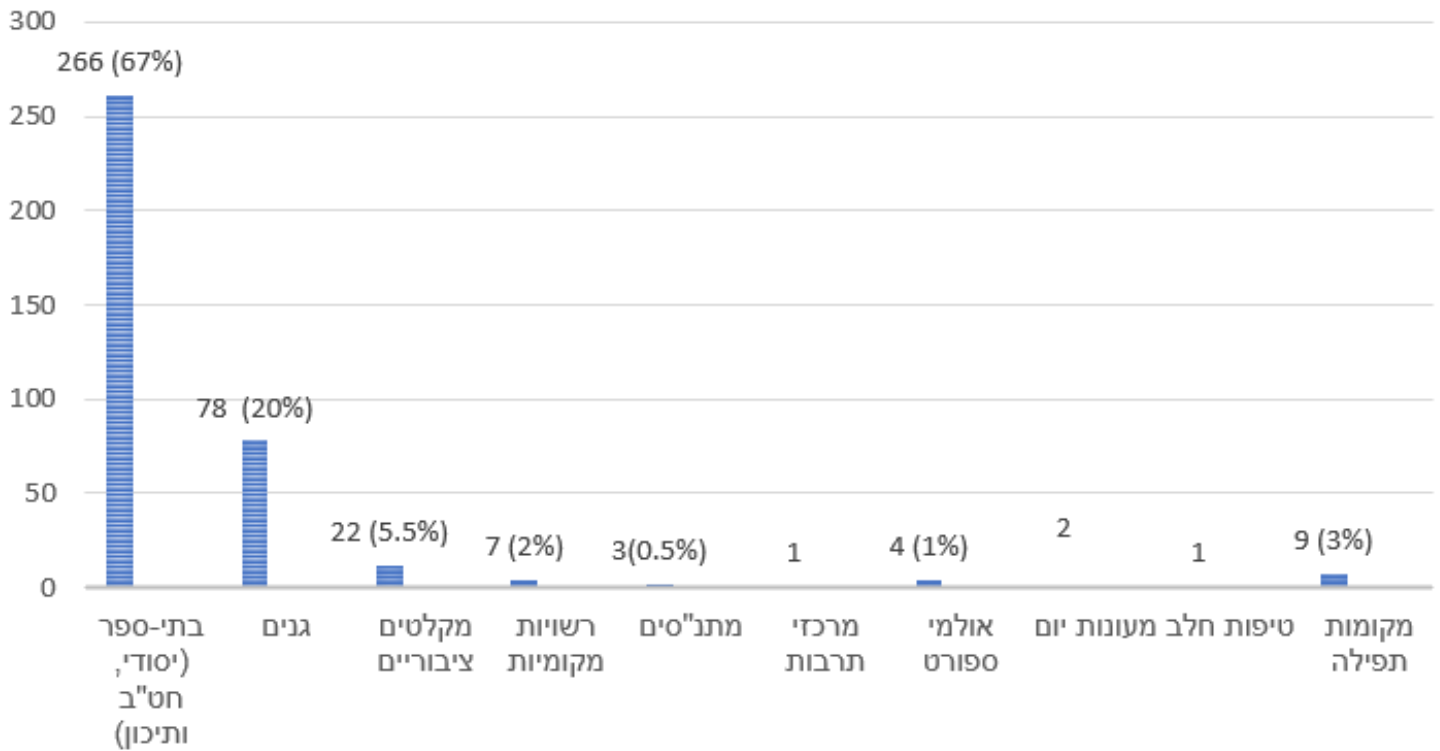

סוגי המקלטים הקיימים ביישובים הערביים – באיזה סוגי מבנים נמצאים מקלטים אלה

מיפוי זה כלל המקלטים הנמצאים בקרב 33 יישובים ערביים הנמצאים בפריסה ארצית רחבה (גליל, מרכז ונגב). הגרף שלהלן מראה את סוגי המקלטים הציבוריים שנדגמו:

תרשים מס' 1: סוגי המקלטים הציבוריים ביישובים שנדגמו

סוגי המקלטים ביישובים הערביים שנדגמו

מהגרף לעיל עולה ש- 87% (344 מקלטים) מכלל המקלטים שנדגמו במיפוי הינם מקלטים שנמצאים במסגרות חינוך. מתוכם 67% (266 מקלטים) מקלטים נמצאים בבתי ספר יסודיים, חטיבות ביניים ותיכונים, ו- כ 20% (78) הינם מקלטים הנמצאים בגני ילדים, ורק 13% (49 מקלטים) הינם מקלטים הנמצאים במרחבים ציבוריים ומרכזים קהילתיים, כמו מקלטים ציבוריים בשכונות מגורים, במבני הרשות המקומית, בבתי תפילה ואולמי ספורט ותרבות שנבנו לאחרונה.

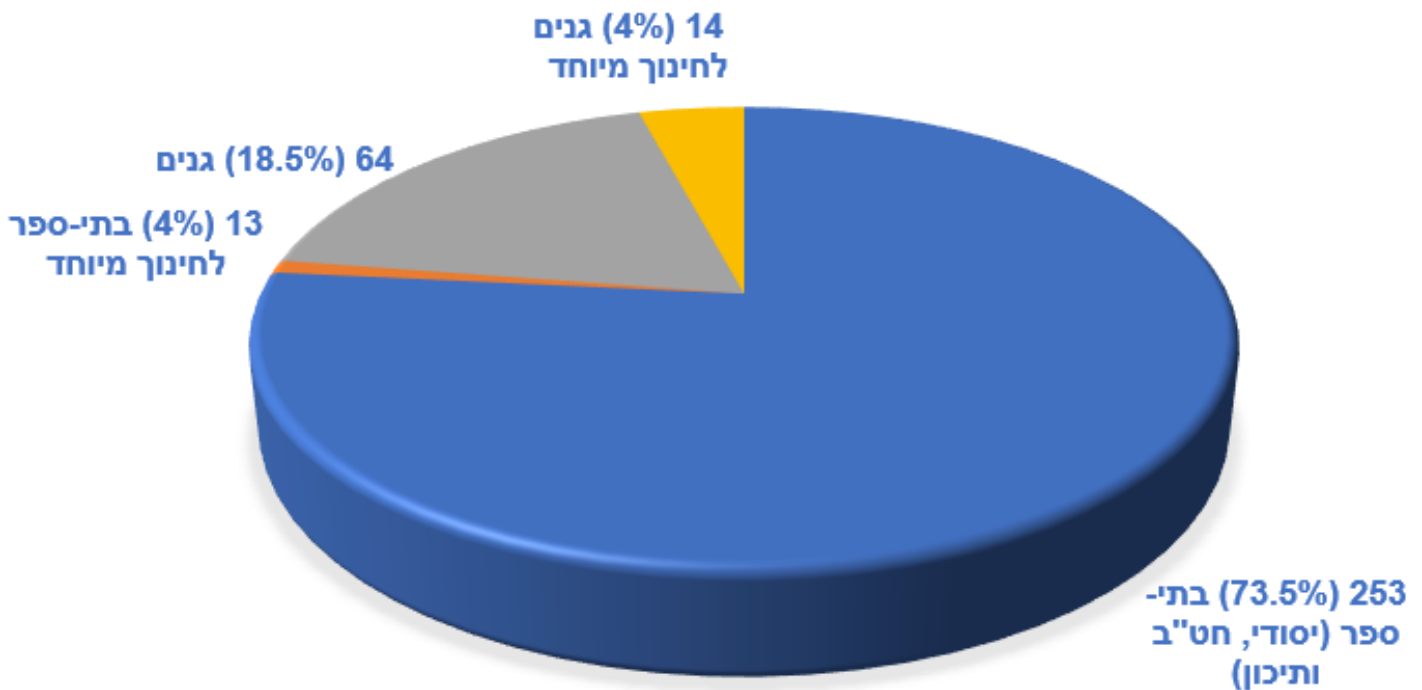

מקלטים במסגרות החינוך

כפי שהוסבר לעיל, הרוב המוחלט של המקלטים שנדגמו נמצאו במסגרות החינוך הקיימים ביישוב כמו בתי ספר וגני ילדים. הגרף שלהלן מראה פיזור מקלטים אלה במוסדות החינוך השונים:

תרשים מס' 2 מקלטים במוסדות חינוך: סוגי מסגרות

מקלטים במוסדות חינוך: סוגי מסגרות

מהתרשים לעיל עולה שרוב המקלטים הנמצאים במסגרת החינוך נמצאים בבתי ספר יסודיים, חטיבות ביניים ותיכונים. לפי הנתונים 73.5% (253 מקלטים) מהמקלטים נמצאים במסגרות אלה, לעומת 4% (13 מקלטים) נמצאים במסגרות בתי-ספר לחינוך מיוחד. 18.5% (64 מקלטים) מהמקלטים נמצאים בגנים, לעומת 4% (14 מקלטים) נמצאים בגנים לחינוך מיוחד.

מקלטים ביישובים הערביים בנגב

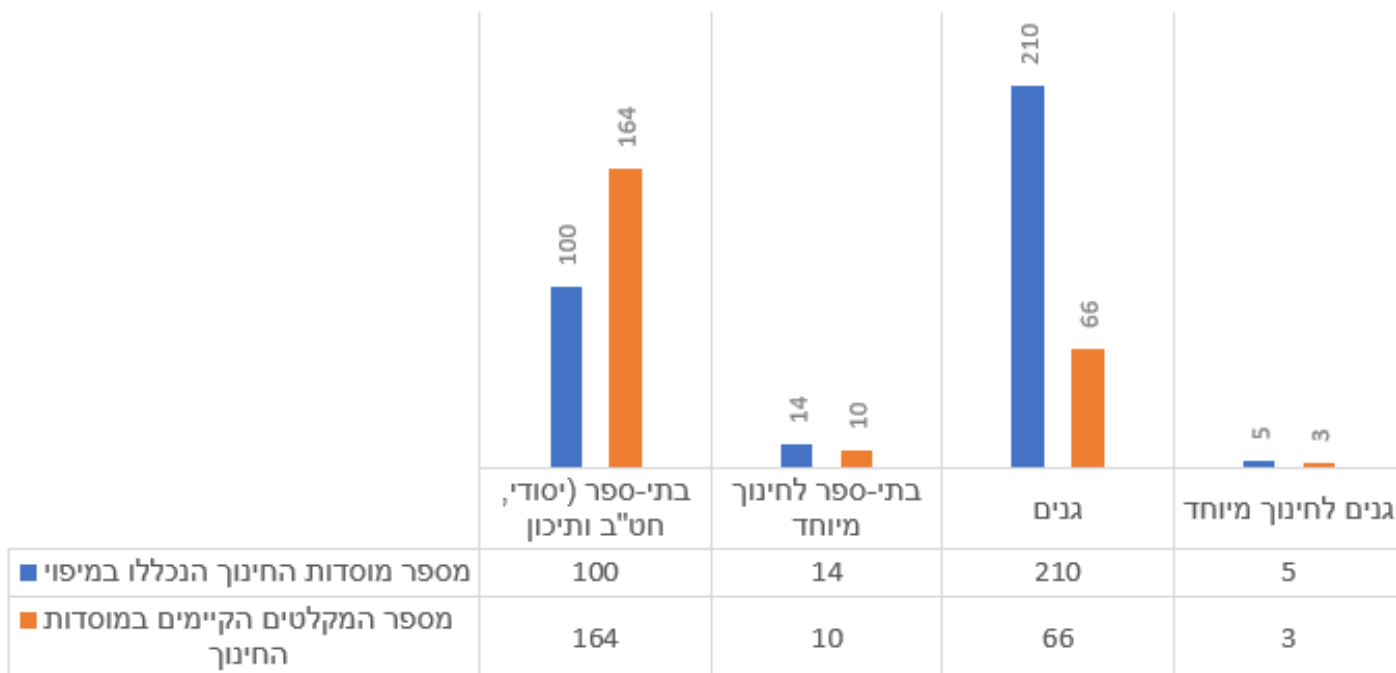
החברה הערבית-הבדואית בנגב מונה כ-280,000 נפש, ומתגוררים בתשעה יישובים קבע וב-35 כפרים לא מוכרים. כולם מתאפיינים במעמד סוציו-אקונומי נמוך במיוחד ובמחסור ניכר בתשתיות בסיסיות. בשנת הלימודים תשפ"א (2020-2021) עמד מספר התלמידים (גן-י"ב) במערכת החינוך הערבית-הבדואית בנגב על 101,239. [1]

במיפוי זה, ניסינו להתעמק במקלטים הנמצאים במוסדות החינוך ביישובים הערביים בנגב (ללא הכפרים הלא מוכרים). המיפוי כלל 329 מסגרות חינוך, מתוכם 110 בתי-ספר (יסודי, חט"ב ותיכון), 14 בתי-ספר לחינוך מיוחד, 210 גנים ו-5 גנים לחינוך מיוחד.

תרשים מס' 3: מקלטים במוסדות החינוך ביישובים הערביים בנגב

מקלטים במוסדות החינוך ביישובים הערביים בנגב

■ מספר מוסדות החינוך הנכללו במיפוי ■ מספר המקלטים הקיימים במוסדות החינוך

עולה מהנתונים, כי רק 32% (69 גנים מתוך 215) מכלל הגנים קיים בהם מקלטים, לעומת זאת, ישנם 174 מקלטים ב-100 בתי-ספר. כלומר, חלק מבת-הספר יש בהם יותר ממקלט אחד. חשוב לציין בהקשר זה, כי מספר המקלטים אלה לא מספיק בכלל למספר התלמידים הלומדים במסגרות אלה בהשוואה למספר התלמידים הערביים בנגב העומד על 101,239.

[1] אבו-אסעד, א'. (2021). מערכת החינוך הערבית-בדואית בנגב: מציאות וצרכים. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

מקלטים ציבוריים

תרשים מס' 4: טבלה המפרטת באחוזים את שיעור המקלטים לפי סוג המוסד החינוכי

הערות	שיעור המקלטים	מספר המקלטים	מספר הכללי הנכלל במיפוי	סוג המוסד החינוכי
ברוב בתי-ספר יש יותר ממקלט אחד		164	100	בתי-ספר (יסודי, חט"ב ותיכון)
	72%	10	14	בתי-ספר לחינוך מיוחד
	32%	66	210	גנים
	60%	3	5	גנים לחינוך מיוחד

מקלטים ציבוריים בכפרים לא מוכרים

לפי הנתונים של חדר המצב הערבי בנגב, בשיתוף עם ארגוני חברה אזרחית: במקום, אגיק, סיראג ובאבקום, ישנם כיום כ-250 מקלטים ב-35 הכפרים הלא מוכרים בנגב. מקלטים אלה הוצבו עקב פרוץ המלחמה ונפילת קורבנות בכפרים אלה כתוצאה מנפילת טילים במקומות אלה.

חשוב לציין שמקלטים אלה הוצבו עקב יוזמות מצד ארגוני חברה אזרחית, פיקוד העורף ועמותות סיוע השייכות למפלגות ערביות. לפי מיפויים מקצועיים שנעשו בכפרים הלא מוכרים בנגב עולה שישנו מחסור ביותר מעשרת אלפים מקלטים.

ממצאי המיפוי מצביעים על מציאות עגומה בכל מה שקשור למוכנות הרשויות הערביות להתמודדות עם מצבי חירום מסוג מלחמה: כך עולה שישנם יישובים ערביים שכלל אין בהם מקלטים ציבוריים, ביישובים אחרים, המקלטים הציבוריים היחידים הנמצאים בשטח הרשות הינם אלה הנמצאים במסגרת מוסדות חינוך ביישוב, כגון בתי-ספר וגנים. כמו כן עולה שבמספר מהיישובים, לא קיימים מקלטים בכל מוסדות החינוך, ובחלק מהיישובים החדרים שיועדו לשמש כמקלטים הוסבו לכיתות לימוד או מעבדות בגלל המחסור המשמעותי בכיתות לימוד בחברה הערבית. באופן כללי, המקלטים הציבוריים הקיימים ביישובים הערביים, כולל המקלטים במסגרת מוסדות החינוך, אין ביכולתם לאכלס את כלל התושבים או התלמידים להם יועדו. נתונים אלה, עולים בקנה אחד עם נתוני המחקר שנערך על ידי יוזמות קרן אברהם בשנת 2013 אודות "מכונות היישובים הערביים לחירום".^[2]

מיפוי זה מראה שישנו מחסור במקלטים ביישובים הערביים, כך שיישובים אלה סובלים ממחסור חמור בשירותים בסיסיים הכרחיים במצבי חירום, המחסור הוא בעיקר במקלטים ציבוריים בשכונות המגורים ומבנים ציבוריים. לפי המחקר של יוזמות קרן אברהם שהוזכר לעיל, עולה שהמקלטים והמבנים הממוגנים הנמצאים במוסדות החינוך ביישובים הערביים יכולים לתת מענה רק לשליש מהתלמידים וכי שורר מחסור חמור במיגון במבני ציבור בכל היישובים הערביים. כלומר, קיבולת המקלטים במוסדות החינוך אינה הולמת את מספר התלמידים.

בנוסף לכך, נתוני המדגם מראים כי 87% מהמקלטים הציבוריים ביישובים הערביים נמצאים במוסדות חינוך שונים, וכמעט ברוב המוחלט של היישובים הערביים שנכללו במדגם חסרים מקלטים ציבוריים (למשל: בשכונות היישוב, במקומות תפילה, במנה הרשויות המקומיות ועוד).

כמו כן, עולה שהמחסור הזה מחמיר באזור הנגב, בפרט בכפרים הלא מוכרים אשר לפי ההערכות המקצועיות, סובלים ממחסור המוערך ביותר מ-10 אלפים מקלטים ציבוריים.

עוד אתגר משמעותי שעולה מהמדגם הזה הוא שלחלק גדול מהרשויות המקומיות הערביות חסרים רישומים מעודכנים ומיקום המלקטים הציבוריים, למעט המקלטים הנמצאים במוסדות החינוך. מצב עגום זה שעולה מהמדגם מצריך פתרון עמוק והוליסטי באופן מיידי. לטעמנו, האחריות לשינוי מצב זה נופלת על משרדי הממשלה השונים, הרשויות המקומיות הערביות, וועד ראשי הרשויות וארגוני החברה האזרחית.

[2] למחקר:

<https://abrahaminitiatives.org.il/wp-content/uploads/2018/12/%D7%9E%D7%95%D7%9B%D7%A0%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%99%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%99%D7%9D-%D7%94%D7%A2%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%97%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%9D-%D7%93%D7%A6%D7%9E%D7%91%D7%A8-2013.pdf>

משרדי הממשלה

- משרד החינוך צריך לדאוג שכל מוסד חינוך יכלול מרחב מוגן כגון: מקלטים, מרחבים מוגנים, כיתות מוגנות לצד ציוד חירום ועוד;
- על משרד החינוך, בשיתוף פעולה עם הרשויות המקומיות הערביות, לוודא כי המקלטים הקיימים במוסדות החינוך יכולים לאכלס את כלל התלמידים במוסד החינוך, לצד לדרוג לגישה לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים;
- משרד הפנים, בשיתוף פעולה עם פיקוד העורף והרשויות המקומיות, צריך לערוך סקר צרכים מקיף בתחום המקלטים הציבוריים בכל היישובים הערביים, כולל הכפרים הלא מוכרים בנגב, ולגבש תוכנית עבודה מפורטת ומקיפה שתציב יעדים ברורים, לוחות זמנים לביצוע ותקציבים ייעודיים לבניית מקלטים ציבוריים ומרחבי מגון ביישובים הערביים;
- על משרד השיכון לבנות תוכנית לבניית מקלטים ציבוריים בשכונות "ישנות" שיש בהם מבנים רב קומות;
- משרד הדתות צריך לדאוג לגיבוש תוכנית לבניית מקלטים בכל מקומות התפילה.

ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות

- להעמיד את נושא החירום בכלל, ונושא המקלטים הציבוריים והמקלטים במוסדות החינוך בפרט, על סדר היום של הרשויות המקומיות הערביות, להגביר את המודעות לנושא בקרב ראשי הרשויות ולבנות תוכנית עבודה מפורטת ומקיפה שתציב יעדים ברורים ולוחות זמנים לבניית מקלטים ציבוריים ולקדם אותה מול משרדי הממשלה השונים, לרבות משרד הפנים ומשרד החינוך.

הרשויות המקומיות הערביות

- לקבוע נוהל חירום ולפעול להטמעתו, להתמקצע בתחום החירום ולהגביר את שיתופי הפעולה עם משרדי הממשלה, פיקוד העורף וארגוני החברה האזרחית בתחום זה;
- לערוך מיפוי מקיף לכלל המקלטים הציבוריים והמרחבים המוגנים הנמצאים ביישוב, ולא רק להתמקד במקלטים הנמצאים במוסדות החינוך;
- לבנות חדר מצב שמתכנס באופן קבוע כדי לעקוב אחרי נושאי החירום, לרבות תחום המקלטים הציבוריים;

ארגוני החברה האזרחית

- לפעול להרחבת פעילותם ביישובים הערביים בתחום החירום בכלל, ובניית מקלטים ציבוריים ומרחבים מוגנים בפרט ולקדם את נושא זה בקרב מקבלי ההחלטות במשרדי הממשלה, תוך התאמת הפעילות למאפיינים הייחודיים של היישובים הערביים והחברה הערבית;
- לבנות תוכניות הכשרה לפיתוח הון אנושי מקצועי ופיתוח מיומנויות בנושא חירום בקרב צוותי הרשויות המקומיות הערביות;

